

РЕВОЛУЦИОНАРНИ КАРАКТЕР ПРАВА СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ДРЖАВЕ

Ако је револуција суштаствена промена производних односа са променом владајуће класе, и ако је социјализам друштвени систем у коме се остварује ослобођење радника од туђе експлоатације његовог рада, онда је скоро плеоназам говорити о револуционарном карактеру права социјалистичке државе. У социјалистичкој држави долази до промене владајуће класе, а та класа, кроз своју државу, изражава своју вољу у форми устава, закона и других подзаконских општих аката, а и у форми општих аката самоуправних, посебно радних организација управљених најпре у правцу укидања сваке експлоатације и сваког основа експлоатације човека по човеку, а затим у правцу пуног ослобођења човека као непосредног произвођача и управљача у свим областима живота социјалистичког друштва, како би се наместо управљања у име народа остварила власт самог народа. Све то значи негирање односно укидање капитализма као друштвеног, па и као правног система, и заснивање одн. остварење социјализма као новог друштвеног, па према томе и правног система, који у себи носи, по нашем мишљењу, две основне карактеристике односно појаве које га управо чине револуционарним и суштаствено неупоредиво различитим одн. контрадикторним капитализму: с једне стране негирање односно укидање приватне својине на средствима за производњу и успостављање друштвене одн. државне својине на тим средствима, и с друге стране остварење учешћа радних људи, посебно непосредних произвођача у управљању свим секторима друштвеног живота и друштвеним животом у целини, посебно и нарочито у управљању производњом и расподелом од стране непосредних произвођача. Право које се заснива на тим основним установама и правни систем који се изграђује у циљу и ради пуног и стварног остварења управо ових установа и консеквенца које нужно из њих проистичу, може и мора бити револуционарног карактера у својој суштини и бити, по своме појму и садржини, по своме дејству и примени.

О свему овоме у начелу најчешће постоји сагласност. Међутим, који су путеви и начини остварења револуционарног карактера права социјалистичке државе, какав је и колики домашај тог револуционарног карактера социјалистичког права, како се тај револуционарни карактер одражава и остварује у свакодневном животу сваке поједине социјалистичке државе — у погледу свега тога постоје различита гледања и различита

(*) Реферат за научни скуп „Октобарска револуција и народи Југославије“, Котор 24—28. октобар 1967.

решења, што је и разумљиво имајући у виду да су и услови настајања и процеси изградње и развитка сваке социјалистичке државе били, јесу и биће различити, што свакако мора да се одрази и на поимање, садржину, дејство и примену револуционарног карактера социјалистичког права.

Велика октобарска револуција је дала драгоцени прилог поимању и остварењу револуционарног карактера права једне, и то прве социјалистичке државе, али је победа и изградња социјализма у низу других држава — и то данас већ на свим континентима света (Европа, Азија, Африка, Америка) — обогатила ризницу социјалистичке мисли и социјалистичке праксе новим решењима која сва иду у прилог и показују одн. доказују револуционарни карактер социјалистичког права, јер су сва у суштини и основи управљена на укидање приватне својине на средствима за производњу, на укидање експлоатације човека по човеку, на увођење рада као основног мерила друштвене вредности и положаја човека у друштву, на остварење владавине радничке класе и радних људи уопште. То је и разумљиво и нужно. Ако је социјализам — а он то јесте — највише и најпотпуније ослобођење човека у историји људског друштва, онда и схватања и остварења појединих установа у социјализму могу и морају бити заснована на максималној слободи људи сваке земље да изграђују своје установе у складу са конкретним условима свога друштва у свакој појединој етапи његовог развоја, при чему, разуме се, не може и не сме да изостане ни међусобно коришћење искустава и остварених резултата, јер идејне поставке марксизма, као погледа на свет, јесу и остају заједничке.

Досадашње искуство показује да ни овде, као ни другде у сфери изградње социјализма, нема — ни у простору ни у времену — никаквих „стандардизованих путева“, „фетиша“ или „схема“ према којима би се формисао и остварио револуционарни карактер права социјалистичке државе. Таквих „схема“, „фетиша“ или „стандардизованих путева“ још мање може бити убудуће, у времену када социјализам постаје општи светски процес, када се он јавља и остварује у појединим земљама напоредо са рушењем колонијализма и колонијалног система, у времену тако јасно изражених разлика у положају и стању развијених и неразвијених земаља. Отуда потреба да се револуционарни карактер социјалистичког права сагледа управо у условима и са стварним дејством и значајем у свакој појединој држави која ступа на пут изградње социјализма односно у којој се изграђује социјализам. Али исто тако и потреба да се јасно утврди постојање стварног револуционарног карактера социјалистичког права једне државе, пошто социјалистичко право револуционарног карактера — а оно само такво може и бити — може постојати и остваривати се само у социјалистичкој држави, о чему је потребно посебно водити рачуна да би се разоткрили и разобличили покушаји да се прикажу одн. квалификују као социјалистичке извесне установе права у тзв. држави благостања, држави ситних акционара, држави широке социјалне политике, држави увлачења радника у управљање предузећима, пошто

све те установе у суштини и основи не значе и не могу да значе негирање приватне својине на средствима за производњу, најамног радног односа радника и класне владавине буржоазије (при чему, мислимо, не значи да према свим овим установама, гледано са становишта интереса радничке класе, треба имати негативан став, јер све то, у светлости специфичног положаја и снаге радничке класе у свакој од тих држава, може бити корисно и за непосредан положај и живот радника а и за тактику и стратегију борбе радничке класе, у првом реду против експлоатације капитала а затим и за њену револуционарну акцију за освајање власти).

I. — Начини и облици револуционарних промена које су имале за резултат стварање социјалистичких држава нису били и не могу бити исти за све државе, као што то неће бити ни убудуће, тако да би се могло рећи да начин и облик револуције нису њен битан елеменат већ је битан њен резултат: збацивање са власти једне класе и преузимање власти од стране друге класе праћено структуралним променама у производним односима, што ће рећи да је битан елеменат сваке социјалистичке револуције збацивање са власти буржоазије и преузимање власти од стране радничке класе у савезу са радним људима те земље, уз укидање приватне својине капитала на основним средствима за производњу и успоставу државне одн. друштвене својине на тим средствима. Све је то у појединим државама било вршено на врло различите начине, сходно специфичним условима у којима се остваривала социјалистичка револуција у свакој појединој држави. А све је то нужно утицало и на решење питања какав значај и какву важност у новој, социјалистичкој држави може да има дотадашње важеће право, дакле право формулисано од стране дотадашње владајуће класе, што у основи значи од стране буржоазије.

Револуционарни карактер социјалистичког права оличава се у потреби да оно већ од првог момента настанка социјалистичке државе формулише и штити нове друштвене односе, а посебно нове својинске односе који се у основи и суштини разликују од ранијих. Ти нови односи настају у свим областима друштвеног живота, разуме се са већим или мањим интензитетом новог, али у сваком случају они су управљени, по својој суштини и као делови целине, у правцу изградње нових односа између људи, социјалистичких друштвених односа. Међутим, јасно је да нова, социјалистичка држава не може ни одмах ни за сразмерно кратко време изградити свој нови систем права којим би се, на основима принципа социјалистичког друштвеног уређења, изграђивали и регулисали правни односи. Отуда се и поставља питање какав став може да заузме нова држава према праву, правном поретку и правним нормама раније државе, имајући у виду основну потребу да правни односи у новој држави треба и мора од првог момента да буду регулисани према начелу законитости. При томе, сасвим је разумљиво да коришћење и евентуална примена права раније државе у целини нису никако могући, пошто сама социјалистичка револуција уништава низ институција посебно оне кроз које се изражавала и вршила власт раније владајуће класе.

Одговарајући на ово питање, досадашња пракса је дала два основна решења, која оба у основи изражавају револуционарни карактер права социјалистичке државе, а долазе као последица специфичности под којима је у појединим државама извршен прелаз на социјалистички друштвени систем: у неким државама проглашено је потпуно укидање важења ранијег права и правног система, с тим што се ипак предвиђало да ће правни односи моћи бити регулисани и према појединим правним правилима ранијег, укинutoг права, но то само у оној мери у којој би та правна правила била у сагласности са основним начелима новог социјалистичког права и са правним нормама које би биле донете од стране органа нове, социјалистичке државе;

У другим државама проглашено је остајање у важности ранијег права и правног система, под резервом да ће се свака правна норма старог права која би била у супротности са новим друштвеним и економским уређењем (а разуме се и са новим правним нормама) сматрати укинutoм *via fasti*, па према томе таква норма неће моћи бити примењивана.

Оба ова решења изражавају револуционарни карактер права сваке социјалистичке државе, јер свако од њих у суштини тежи истом циљу, а то значи омогућује да се правни односи регулишу уз помоћ било правних правила било самих норми ранијег права и правног система, но то увек и само у мери која је одређена карактером новог друштвеног и државног уређења и само у толико уколико та правна правила одн. правне норме могу да допринесу изградњи социјалистичког друштва, или бар уколико та правна правила одн. правне норме нису у супротности са развојем социјалистичких односа у свакој од држава у питању. При томе, иако је прилаз и однос нове државе према правним нормама раније државе у начелу различит у сваком од ова два основна става, имајући у виду досадашње искуство и резултате праксе у земљама које су усвојиле једно или друго решење, мислимо да у различитости ових решења не треба гледати и из ње изводити закључке о различитости степена или интензитета револуционарног карактера права појединих социјалистичких држава. Искуство и пракса су показали да је више реч о изражајним облицима тог револуционарног карактера права социјалистичких држава, облицима којима се свака од тих држава користила, са више или мање специфичности, у погледу облика, средстава и начина револуционарних мера социјалистичког карактера примењених у свакој од тих држава у току социјалистичке револуције. На основу тог искуства и досадашње праксе, а имајући у виду могућности даљих нових облика преласка из капитализма у социјализам, дакле нових облика спровођења социјалистичке револуције (све до тзв. парламентарног начина прерастања капиталистичког друштвеног уређења у социјалистичко друштвено уређење), мислимо да се не могу искључити ни друга решења питања односа нове, социјалистичке државе, у моменту и непосредно после револуције, према праву, и правном систему раније државе. Но при томе треба подвући да се

примена било правних норми ранијег правног система било само правних правила укинутог правног система заснива увек и само на вољи новог законодавног тела, на вољи нове владајуће класе, која је, у своме сопственом интересу, нашла да треба да „толерише“ као своје, и то сигурно само привремено и пролазно, и правне норме ранијег правног система односно правна правила укинутог ранијег правног система, како би се обезбедило, од првог дана постојања социјалистичке државе, правни поредак и законитост, и како би се правни живот у новој држави ускладио са „вољом владајуће класе подигнуте на степен закона“.

На тај начин револуционарни карактер права једне социјалистичке државе оличава се у прекиду континуитета између тога права и права и правног поретка раније државе, пошто и социјалистичка држава и њено право представљају нову државу одн. ново право, и само се оно, као израз воље нове владајуће класе, може и мора примењивати, при чему се, као што смо видели, управо по основу и на основу те воље нове владајуће класе могу примењивати и неке правне норме из ранијег правног система односно нека правна правила укинутог ранијег правног поретка. У сваком случају, овде не постоји никакав правни континуитет, већ овакво стање представља само специфичан начин оформлисања новог правног поретка нове државе. Отуда са становишта унутрашњег уређења свака социјалистичка држава представља нову државу, па према томе и њено право представља једно ново право, један нови правни поредак револуционарног карактера.

Социјалистичка револуција у Југославији је такође, са стварањем нове, социјалистичке државе, створила и ново, социјалистичко право, и то, у смислу изложеног, право револуционарног карактера. Са победом социјалистичке револуције и стварањем нове државе направљен је прекид са правним нормама и правним поретком раније државе, у којима је била изражена воља буржоазије као владајуће класе. То је речено, констатовано и регулисано најпре Одлуком Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије од 3. фебруара 1945. године, а затим Законом о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације, од 20. октобра 1946. године. Члан 2. Одлуке од 3. фебруара 1945. године гласио је: „Правни прописи (закони, уредбе, наредбе, правилници итд.) који су били на снази у часу непријатељске окупације (до дана 6. априла 1941. године) укидају се, уколико су у супротности са тековинама народноослободилачке борбе, с декларацијама и одлукама АВНОЈ-а и земаљских антифашистичких већа (скупштине, савета, собрања), појединих федералних јединица и његових председништава, као и правним прописима донетим од Националног комитета ослобођења Југославије и његових повереништава, влада и појединих повереништава федералних јединица“. А члан 2. Закона од 20. октобра 1946. године прописује: „Правни прописи (закони, уредбе, наредбе, правилници и др.) који су били на снази на дан 6. априла 1941. године изгубили су правну снагу“. На тај начин дошло је до потпуног укидања, аброгације и стављања ван снаге права које је на територији Југославије постојало пре 6. априла 1941. године, тако да су правне норме тога права изгубиле

сваку правну снагу и сваку правну важност. Тиме је констатовано и проглашено, са становишта унутрашњег права, непостојање правног континуитета између државе и права старе, капиталистичке Југославије и нове, социјалистичке Југославије, а тиме је и формално констатован и у животу остварен револуционарни карактер права нове, социјалистичке Југославије (овоме треба додати и проглашење непостојећим свих правних прописа које су донели органи власти окупатора и њихових помагача на подручју Федеративне Народне Републике Југославије за време непријатељске окупације, што је такође учињено поменутом Одлуком и Законом).

Међутим, да би се обезбедила што објективнија мерила за регулисање правних односа у новој Југославији, а тиме и максимум законитости од првог момента постојања нове државе и права, као и да не би наступило правни вакуум док нова револуционарна власт не донесе своје прописе који би одговарали и у целини регулисали нове друштвене и економске односе, и Одлука од 3. фебруара 1945. године и Закон од 20. октобра 1946. године предвиђају да ће се, под одређеним условима, моћи примењавати правна правила садржана у законима и другим правним прописима донетим пре 6. априла 1941. године, мада су ти прописи, као норме старог правног поретка, као израз воље раније владајуће класе, изгубили правну важност, мада су у целини аброгирани и као правни систем као и позитивноправне норме. На тај начин, укидајући правну важност норми старог права, воља нове владајуће класе предвиђа у мери која одговара њеним интересима и интересима новог, социјалистичког друштвеног уређења, могућност примене само правних правила, и то под одређеним условима и у одређеној мери, при чему се у исти мах утврђују и два врло значајна правила у погледу начина, духа и технике примене ових правних правила, онда кад су испуњени услови да се та правила могу у конкретном случају применити. С једне стране је прописано да судови и други државни органи своје пресуде и одлуке не могу заснивати непосредно на овим правним правилима (чл. 4. став 2. Закона), што значи да се судови и други државни органи не могу у својим одлукама позивати на раније прописе који садрже правно правило чија је примена могућа у конкретном случају, већ да га могу наводити само као објасњење одлуке донете у конкретном случају. С друге стране изречено је прописано (чл. 5. став 3. Закона) да пракса и правно стварање судова и других државних органа бив. Југославије не могу бити подлога за тумачење и примену правних правила која се иначе могу применити. То све да би се подвукао револуционарни карактер права нове државе, да би се подвукао суштински нови смисао и садржина правног поретка социјалистичке државе, тако да се и могућа примена само правних правила ранијег права не само не може систематски схватити као било какав, макар и само делимични фактички континуитет између старог и новог правног поретка Југославије, него ни као било какво реципирање, у било ком виду, старог права у право нове, социјалистичке Југославије. У пи-

тању је само један специфичан начин, и то привременог карактера, сопственог регулсања правних односа од стране нове државе, пошто је у крајњој линији реч о примени оних правних правила која представљају више-мање већ стечена добра у развоју човечанства, а чије се примене ни социјализам неће, не треба и не може да одрекне.

Примена правних правила која су садржана у законима и другим правним прописима донетим пре 6. априла 1941. године могућа је само под одређеним условима, и то: а) ако правни односи у питању нису већ регулисани новим прописима; б) уколико правна правила нису у супротности са Уставом Југославије, са уставима социјалистичких (раније народних) република и са осталим важећим правним прописима, било које врсте, донетим од стране надлежних органа нове државе; в) уколико нису у супротности са начелима уставног поретка Југославије и њених република (чл. 4. Закона, чему треба додати и могућност из чл. 3. Закона). Тиме је не само одређен обим и домашај примене ових правних правила, него је још једанпут подвучено да се основ за примену ових правних правила из предатних прописа не налази у самим тим прописима већ у овлашћењу и њиховом озакоњењу Законом о неважности правних прописа..., од 20. октобра 1946. године (раније Одлука од 3. фебруара 1945. године).

Судска пракса нове Југославије примењивала је тада правна правила управо у смислу револуционарног карактера новог, социјалистичког права. Тако у једном решењу Савезног врховног суда од 18. маја 1956. године стоји: „Кад за неке односе нема важећих прописа, суд је заиста дужан да узме у обзир правна правила садржана у законима и другим правним прописима који су били на снази до 6. априла 1941. године. Суд је овлашћен и дужан да на такве односе и на спорове који из њих настају примени одговарајућа правила садржана у тим старим прописима, но само уколико њихова примена не би била супротна важећим правним прописима и начелима уставног поретка. Супротност важећим прописима и начелима поретка није само непосредна, формална противуречност старих правних правила према новим одредбама права. Супротност постоји увек када би старо правно правило противуречило начелима друштвеног и политичког уређења, односима и већ устаљеним идејама који су настали у процесу развитка социјалистичких односа и представљају услов даљег таквог развитка или су у складу са тим развитком. Неправилно је ставиште да суд, кад о неком односу нема важећих прописа, решење спора може тражити једино у правилима садржаним у законима и другим прописима важећим на дан 6. априла 1941. године. Ови прописи су укинати, па тако не представљају ни обавезни правни извор ни обавезну границу за судску праксу. Напротив, судска пракса је упућена да изнази решења која одговарају начелима у духу правног поретка Федеративне Народне Републике Југославије, иако се та решења не би могла образложити правним правилима од пре 6. априла 1941. године и била противна тим правним правилима” (Збирка судских одлука, књига

прва, свеска друга, 1956, Но. 378). А да је овакво решавање правних односа имало да служи управо обезбеђењу пуне законитости, види се из решења Врховног суда ФНРЈ од новембра 1951. године, где се каже: „Законски израз из члана 4 „могу по овоме Закону да се примењују“ значи у ствари дужност суда да, с обзиром на конкретну ситуацију сваког конкретног случаја о коме решава, утврди да ли би примена појединог правног правила садржаног у старом закону била допуштена у смислу члана 4 и, уколико нађе да би та примена била противна, суд мора то нарочито да образложи с позивом на пропис, уставову, практично-политичке задатке и другу принципијелну одлуку поретка којима се таква примена супротставља. Суд не може да уопште и необразложено одбије овакву конкретну оцену, полазећи од апстрактног гледишта да извесно правно правило из старог закона не важи као правно правило” (Збирка одлука врховних судова, 1945—1952, I, № 145).

Многобројни су примери у судској пракси остварења оваквог револуционарног карактера права нове, социјалистичке државе у Југославији. Овде није место да их излажемо и анализирамо. Ипак, мислимо да је потребно подвући изванредно велики значај делатности судова и других органа који су, као органи нове, револуционарне власти, оваквим гледањем на улогу права и оваквим схватањем садржине права новог друштва знатно допринели изградњи и новог правног поретка и успостави и регулисању нових правних односа.

II. — Битна карактеристика социјализма је друштвени и политички систем заснован на принципима социјалистичке демократије, а то значи непосредног учешћа радних људи у управљању и руковођењу свим секторима друштвеног, политичког и привредног живота земље. Укидајући власт над људима, социјализам нужно захтева непосредно учешће радних људи у организовању и регулисању свих области друштвеног живота, с тим да њихова улога у томе бива све изразитија и непосреднија. Подруштвовање државе социјализма нужен је императив социјализма управљен ка одумирању државе као инструмента власти над људима. При томе су начини, облици, техника, садржина, брзина и средства овог подруштвовања у свакој појединој држави различити, при чему треба увек имати у виду стварно дејство и ефекте овог кретања у свакој појединој држави. Догматске дискусије, које се о овоме често воде, треба да замени анализа стварног стања непосредног и реалног учешћа радних људи у управљању и регулисању друштвених послова на свим местима и у свим областима, и то уз упознавање и уважавање специфичности у развоју сваке поједине земље. То нарочито важи за питање улоге државе и мера за смањење њене функције у смислу постепеног одумирања државе, при чему се често не сагледава целокупан систем уређења и регулисања друштвених односа у једној држави, пошто, свакако, у систему непосредне, социјалистичке демократије, какав јесте и какав мора да буде систем једне социјалистичке државе, уређење и регулисање тих друштвених односа не представљају монопол државе, већ само један од облика вр-

шења те нужне функције социјалистичког друштва, при чему ту функцију могу исто тако добро, а често и боље, у смислу остварења непосредне демократичности и садржинске адекватности, вршити и други друштвени организми кроз које радни људи социјалистичких држава организују свој живот и рад. Отуда, имајући у виду садашњи степен развитка постојећих социјалистичких држава, мислимо да се нигде не може — а то се заиста нигде и не чини — негирати још увек постојећа и још увек не мала улога и значај државе у систему социјалистичке демократије, али с друге стране се не може и не сме хипертрофирати, идеализовати и монополисати ни улога државе у систему социјалистичке демократије, јер тај систем сам у себи носи и тенденцију ка одумирању државе, а то значи потребу и нужност стварања и других заједница радних људи кроз које ће они — независно од државе или уз помоћ државе — уређивати и регулисати своје односе. Остварење овога у свакој појединој држави је различито, али је оно, нужно, јер управо одговара карактеру социјалистичке државе и социјализму као прелазном уређењу ка комунизму.

У овом виду се такође појављује и оличава револуционарни карактер права социјалистичке државе. Једна од основних карактеристика тога права треба и мора да буде његово нормирање од стране оних који учествују у правним односима које треба нормирати, и то што непосредније, а то значи водећи што више рачуна управо о конкретним животним интересима радних људи који учествују у тим правним односима. Зато и захтев за што већом непосредном демократијом, а у вези с тим и захтев за поверавањем нормативне правне функције управо оним друштвеним заједницама радних људи које би омогућавале, с обзиром на круг и специфичност односа које треба регулисати, нормирати, што веће, што шире и непосредније учешће радних људи управо у вршењу ове нормативне функције, а то значи у крајњој линији у стварању права. Све то у смислу и правцу стварног подруштвљења права, и то како по садржини тако и по врсти организације која би носила нормативну функцију, а и по начину како би се та нормативна функција, то стварање права вршило.

У овом смислу постављају се захтеви, налазе се решења и остварују резултати у свим социјалистичким државама, јер је то један од иманентних и нужних израза револуционарног карактера социјалистичког права. Све то стоји у вези са различитостима у гледањима и поступцима управљеним на одумирање државе; са мерама, облицима и стварним допашајима непосредне демократије; са степеном обезбеђења стварног учешћа широких маса радних људи у друштвеном животу и функционисању државних органа и државног апарата; са већим или мањим централистичким уређењем односно са развијеношћу децентрализма, посебно комуналног система; са степеном и природом самосталности радних организација, посебно привредних предузећа, а у вези с тим и са њиховом функцијом самосталног распоређивања дохотка, регулисања радних односа и уопште односа између људи у радној организацији, одн. односа људи са радном организацијом у којој раде, а у крајњој линији и веће или мање

самосталности у одређивању личних доходака радника у тим радним организацијама од стране самих радних колектива или појединих делова тих радних колектива; као и са многим другим појавама и условима у животу сваке поједине социјалистичке државе, у погледу чега има низ већих или мањих различитости, које су и природне и нужне и које ће не само увек постојати него ће се вероватно и умножавати, јер социјализам све више постаје светски процес, процес који настаје и развија се у врло различитим условима у појединим земљама у којима долази до увођења и остварења социјалистичког друштвеног уређења.

Овакав изражај револуционарног карактера права социјалистичке државе, који се састоји у његовом стварном подруштвљавању, а то значи у његовом — и по начину формирања и по садржини — приближавању и максимално могућем свођењу на сагледавање и изражавање интереса непосредно радних људи сваке поједине социјалистичке државе, посебно интереса непосредних произвођача, изазива и поставља на дневни ред — у правној теорији и животној пракси — низ питања која траже нова решења управо у смислу и правцу остварења непосредне демократије, у смислу и правцу захтева да регулисање појединих правних односа треба да припада онима којих се ти односи тичу, како би се човек што више и што потпуније осећао као слободно биће које свесно — водећи рачуна о свим интересима друштва у коме живи и које изграђује — само изграђује систем норми по којима ће живети у појединим заједницама — од радне заједнице, преко комуне и других територијалних организација до државе. Поменимо само нека од тих питања која се све непосредније постављају пред правну науку и праксу социјалистичких држава, а чија решења се, мислимо, морају тражити у аспекту револуционарног карактера права социјалистичке државе. Да ли у социјалистичком друштву поред класичних правних норми настају и развијају се и посебне друштвене норме, које регулишу неке односе који су раније били регулисани правним нормама, при чему још увек те нове, друштвене норме уживају само правну заштиту одн. извесне врсте правних санкција? Да ли правна нормативна делатност у социјалистичком друштву треба да припада само држави и њеним тзв. дериватима или она припада и другим заједницама радних људи, и какав би њихов међусобни однос требало да буде? Да ли између правних норми доношених од стране појединих надлежних територијалних јединица треба да важи класичан хијерархијски однос, однос подређености, или пак све те правне норме, свака у сектору своје надлежности, имају своју самосталност и аутохтоност која може да иде до постојања паралелне суверености свих носилаца правне нормативне функције у социјалистичком друштву? Да ли у социјалистичком друштву треба и мора да постоји монопол нормативне функције на страни државе, монопол који је био нужан у моменту преузимања власти од стране радничке класе и радних људи у једној држави, пошто је то била прва и скоро једина организација која је у прво време после револуције била за то подобна, а када се има у виду да су у социјалистичкој држави остварене и друге организације радних људи које су постале такође носиоци социјалистичких односа и

које ту нормативну функцију могу сада да врше непосредније и са бољим увидом у конкретне интересе радних људи чије односе треба регулисати. Да ли се дијалектичко јединство општег, посебног и конкретног у социјалистичком друштву, уз све веће истицање интереса — права и дужности — радног човека и његових радних организација може боље остварити управо и само кроз самоуправљање радних људи на свим нивоима, и какве реперкусије треба то да има на систем носилаца нормативне функције и садржину правних норми које би имале у виду и одржавале управо сву ту различитост и дијалектичко јединство интереса радних људи и њихових организација?

Сва ова и многа друга питања постављају се данас у једном развијеном социјалистичком друштву, и кроз њих се оличава, као што смо рекли, револуционарни карактер права социјалистичке државе. Одговори на њих су врло различити, мада се не би могло рећи да су она већ добила одговарајућу разраду у теорији социјалистичке државе и права. Она се посебно постављају у систему радничког и друштвеног самоуправљања, у систему аутономног права радних организација, какав постоји у Југославији, чиме је створена једна нова категорија норми живота и рада радних људи у њиховим радним заједницама односно у њиховим заједницама рада, категорија која је настала и која треба да се изграђује и усавршава заједно са изграђивањем и усавршавањем система радничког и друштвеног самоуправљања. И то не само непосредно у свакој и у свим радним организацијама, већ напореда и исто толико и у целини друштвеног живота, и то све више садржајно и суштински, мењајући битно људске односе засноване на раду и поводом рада, али и изражавајући управо кроз те норме све суштинске и садржајне промене људских односа и односа између људи заснованих на раду и поводом рада у свим областима друштвеног живота и на свим нивоима друштвене организације, а у условима сваке временске етапе развитка и усавршавања социјалистичког друштва заснованог на систему самоуправљања.

Долазећи као израз и битан саставни део радничког и друштвеног самоуправљања, аутономно право радних организација представља свакако једну нову категорију, која у знатној мери, а то ће, мислимо, у будућности бити све више, има и добија карактер аутохтоног права, у смислу самосталности постојања и својствености садржине. Могло би се рећи слично односу и овлашћењима радних колектива према деловима друштвене својине на основу којих је заснован и оствариван рад радних организација, тих изражајних форми непосредних произвођача као носилаца привредног живота у социјалистичком друштву. Оживотворити у потпуности тај и такав карактер ових норми, формулисати њихову садржину на овим основама, обезбедити им ону вредност и дејство које треба да следи из таквог њиховог друштвеног значаја и значења, представља општи задатак радних организација и свих људи који их сачињавају односно који раде у њима, али и један задатак који је не само тежак него и који може и треба да буде остварен постепено и свакако у једној развојној спирали. А све то не само због могућности, разумева-

ња, жеље и воље радних организација и људи у њима онакви какви су, већ и зато што тај посао и тај изражај система друштвеног самоуправљања стоји у тесној вези и узрочној повезаности са даљим остваривањем и развитком система друштвеног самоуправљања у свим областима друштвеног живота и делатности. Посебно у односу са обликом и техником нормативне делатности представничких тела (и евентуалном нормативном делатношћу органа управе), чији нормативни акти, у односу на нормативне акте радних организација, морају такође да добијају други карактер, па и однос. Схватања о надређености и подређености у односима између нормативних аката представничких тела одн. територијално-политичких јединица и нормативних аката радних организација морају да претрпе суштинске измене. Све мање је реч о таквом односу надређености и подређености између нормативних аката ових и оваквих носилаца нормативних овлашћења и нормативне делатности, а све више о подели односно разграничењу односних, својствених и сопствених функција нормативности на страни сваког од носилаца тих функција. И то и по карактеру међусобних односа — не само прокламованом него и у пракси нормативне делатности представничких тела оствареном — и по садржини нормативних аката представничких тела и радних организација. А то се до сада није успело остварити, па се вероватно неће ни у скорој будућности. Отуда данас и појаве сукоба у овом погледу, посебно у погледу садржине а у основи и у погледу карактера ових разних нормативних делатности појединих носилаца те делатности (а та појава постоји не само између норми и нормативне делатности представничких тела и радних организација, него исто толико и између норми и нормативне делатности самих разних представничких тела — федерације, републике, покрајине, па и општине), сукоба који су још неминовни, а можда ће бити још изразитији и јачи уколико се буде суштински све више развијала нормативна делатност радних организација.

Све ово указује на чињеницу израстања и изградње једног целовитог система норми које потичу од разних субјеката, од разних носилаца нормативне делатности, али између којих не може више да важи однос хијерархије, већ однос координације и кооперације на бази поделе и разграничења функције сваког субјекта, носиоца нормативне функције, тако да би се морало говорити о једном дијалектичком јединству свих делова ове друштвене активности. Отуда, по нашем мишљењу, принципијелно и по карактеру, једнакост норми доношених од било кога и свих носилаца нормативне функције (разуме се сваког у оквиру његове функције), тако да би се могло рећи да у крајњој линији свака радна организација, као самоуправна, аутономна и аутохтона организација, слично као и федерација или република, има у погледу нормативности — поновимо: свако у оквиру своје функције — исту самоуправност, аутономност и аутохтоност, а то значи у суштини и сувереност. А то би нужно морало да буде теоријски израз и последица јединствености система радничког односно друштвеног самоуправљања удружених непосредних произвођача кроз разне облике и на разним нивоима.

Имајући све ово у виду као израз управо револуционарног карактера права социјалистичке државе, постаје разумљиво што у Југославији, и пре Устава из 1963. године, а посебно после тог Устава, питање нормативне делатности радних организација добија изванредно велики значај. Систем самоуправљања радних људи у њиховим радним колективима битно мења најпре облик и начин регулисања читавог низа односа. На место законског нормирања низа питања од стране представника радних људи долази нормирање непосредно од стране управо самих тих радних људи. То указује на једну нову функцију радних организација, на једну нову делатност целих радних колектива. Само вршење ове нове функције изазвало је и у теорији и у пракси низ проблема: какав је карактер те функције; какав је њен квалитативни и квантитативни однос према нормативној функцији представничких тела; какву технику и, ако се тако може рећи, какву технологију треба примењивати при извршењу ове функције; врсте и карактер општих нормативних аката као израза одн. једних од резултата ове функције, и много других. За сва та питања могло би се рећи да стоје у вези са функцијом саме нормативности, и то са једним новим аутономним самоуправним обликом те функције, обликом који се јавља први пут у историји, али који се нужно могао и морао јавити у једном друштву удружених непосредних произвођача који свој живот желе и хоће да организују на бази непосредне демократије.

III. — У вези са револуционарним карактером права социјалистичке државе поставља се и питање његове садржине, питање шта је то ново у погледу садржине правних норми, па према томе и у погледу садржине регулисања и решавања правних односа. Поставља се питање у којој мери социјалистичко право може и треба да се користи правним решењима створеним у правима друштвених система пре социјализма. Поставља се, дакле, питање у чему се изражава револуционарни карактер права социјалистичке државе кад је реч о садржини правних норми којима се у социјалистичком друштву нормирају и регулишу правни односи. А у вези са тим поставља се у крајњој линији питање у чему се састоје новине које социјалистичко право уноси у садржину правних односа као једне категорије друштвених односа.

У одговорима на ово питање запажале су се често, па се чак и данас још могу срести две крајности. Тако се каткада негира било каква сличност између садржине социјалистичког права и права друштвених система пре социјализма, посебно права буржоаских капиталистичких држава. Указује се на битне суштствене разлике које постоје у основама социјалистичког друштвеног система и друштвених система који су постојали пре социјализма, односно који још постоје паралелно са постојањем социјализма, па се из тога изводи закључак о апсолутности новог у садржини и формулацијама социјалистичког права, уз негирање било какве могућности коришћења и примене правних формула и правних решења изграђених и коришћених у правима других друштвених система, у правима држава са другим друштвено-економским уређењем. Указује се на структуралне новине у систему сво-

јине и положају човека у социјалистичком друштву, о утицају тога на све друштвене односе, па се негира било каква сличност и истовестност правних односа у било коме сектору права, а заједно са тим негира се и било каква могућност и корисност употребе у социјалистичком праву решења, правила и норми формулисаних и коришћених у правима пре социјализма односно у правима капиталистичких држава.

На другој страни негирају се било какве новине у садржини правних норми социјалистичког права, па се чак социјалистичко право каткада сврстава у поједине категорије, системе, „породице” права заједно са појединим групама права капиталистичких држава. Ово се чини са указивањем на многе сличности у врстама и називима правних институција, у текстуалном глашењу правних норми, у конкретном решавању односних правних односа, тако да се уопште негира постојање било какве суштинске и садржинске разлике између социјалистичког права и права капиталистичких држава, посебно ако се изјуму револуционарни захвати који се чине у социјалистичким државама непосредно после самих социјалистичких револуција.

Данас је очигледно да ни једна од ове две крајности не одговара стварности, пошто се одговор на ово питање не може давати ни априористички, ни без везе са стварним друштвеним значајем и дејством решења садржаним у нормама социјалистичког права, ни без имања у виду свих грана и целине права сваке социјалистичке земље. Друштвена условљеност и друштвени ефекат појединих и свих правних институција социјалистичког права уносе свакако значајне новине у правне односе у социјалистичком друштву. Те новине су често израз управо правних институција које су иманентне и својствене само социјалистичком друштву и социјалистичком праву, тако да је тада и садржина правних норми у пуној мери нова. Међутим, и поред новог у погледу друштвеног ефекта и друштвеног значаја појединих правних институција и правних односа, сама правна решења не морају, као правне категорије, носити у себи ничега или бар не нечег битно различитог од решења односних правних институција и правних односа која су већ постојала у ранијим правним системима. Категорије и елементи многих правних институција и правних односа остају исти и у социјалистичком праву, тако да постоји и потреба и оправданост да се при њиховом регулисању могу примењивати правила, решења, норме које су наука, законодавство, судска и вансудска пракса, правна техника и правна клиника изградили кроз векове. Та правила су постала саставни део ризнице која се може преносити из генерације у генерацију, којом се може користити свако друштво када у њој нађе форме, категорије, критеријуме, показатеље и правила за одговарајуће правно регулисање одређене врсте правно-релевантних друштвених односа, и у складу са одговарајућим интересима владајуће класе у односној држави. Таквих правила је доста и она постоје и примењују се у социјалистичком праву у многим гранама права јер одговарају, као правна решења и правне норме, одређеним друштвеним потребама. То је чињеница и нема никаквог разлога ни основа ни негирати је ни при-

кривати. Потребно је, у свакој етапи изградње социјалистичког друштва и развоја укупности социјалистичких друштвених односа у свакој појединој социјалистичкој држави, имајући у виду све специфичности опште-друштвеног и правног развоја сваке поједине социјалистичке државе (у-кључујући у то и правну традицију уколико она није у супротности са новим друштвеним уређењем), анализирати сврсисходност и оправданост употребе управо одређених правних правила, норми и формула за сваку поједину групу правних односа, за сваку поједину категорију правних установа, за сваку поједину грану права, ценећи све то управо у светлости и са становишта интереса радничке класе и радних људи сваке поједине социјалистичке државе.

Оваква стварна ситуација је, мислимо, сасвим правилна и управо одговара месту и положају социјалистичког друштвеног уређења, па и социјалистичког правног поретка у целини развоја човечанства, и то као једног друштвеног уређења које представља даљи, виши облик друштвених односа. Но исто тако облик који не значи, јер социјализам то заиста не значи и никако не би смео ни могао да значи, одрицање од свих позитивних достигнућа остварених у вековном развоју људског друштва, човечанства у целини. То све важи и за право, јер и оно садржи низ правила којима се социјалистичко друштво, бар у садашњим етапама свога развоја, може и мора да користи као својим, јер она омогућују правно регулисање одређених друштвених односа управо у интересу радничке класе и радних људи уопште. То је чињеница стварности досадашњег развоја социјалистичког права, и она најбоље доказује какав је, и какав бар за сада може да буде однос социјалистичког права односно права социјалистичких држава према могућности и оправданости коришћења, у правној нормативној делатности социјалистичких држава, правила формираних пре стварања социјалистичког друштвеног уређења — разуме се у одређеним областима права и у мери која управо одговара интересима развоја социјализма и социјалистичких друштвених односа.

Све ово ниуколико не значи било какво негирање револуционарног карактера права социјалистичке државе, јер то право посебно карактерише читав низ правних установа које су нове и својствене управо и само социјалистичком праву и социјалистичком друштвеном уређењу односно социјалистичким друштвеним односима. Томе треба додати и чињеницу да све ово значајно утиче на практичну примену и друштвене последице и оних правних норми које су преузете из ранијих правних система, али које се остварују и оживотворују у једном друшћкијем друштвеном поретку који и сам својом целином утиче на тумачење и примену и тих норми.

IV. — Револуционарни карактер права социјалистичке државе изражава се у многим правцима, и то како у настанку, тако и у формулисању, дејству, животности, тумачењу и примени тога права. Ми смо покушали да укажемо на неке од израза тога и таквог револуционарног карактера права социјалистичке државе, из чега се види да је тај ка-

рактер социјалистичког права једна трајна појава, једна његова трајна особина. Изрази тога револуционарног карактера права социјалистичке државе су још многострукији, но они не би могли бити сви анализирани у оквиру овог рада. Ипак, мислимо да је посебно значајно указати и подвући револуционарни карактер права социјалистичке државе у области тумачења и примене правних норми, што се најчешће означава појмом револуционарне законитости, која свакако представља израз максималне законитости и поштовања управо једног права револуционарног карактера, права које, управо зато што је такво, тражи највеће могуће поштовање и потпуност примене, разуме се уз коришћење савремених теорија одн. метода тумачења правних норми и њихове примене на конкретне правне односе. Ту чињеницу треба посебно подвући, јер каткада изгледа да овде постоји нека противуречност, као што то изгледа, на пример, да постоји између диктатуре пролетаријата и демократије, и то социјалистичке, непосредне демократије. Но то је само привидна противуречност (која се често злоупотређује у литератури), пошто је социјалистичкој држави, управо ради што потпунијег остварења новог друштвеног и правног система и поретка, изванредно потребно и значајно поштовање и остварење пуне и стварне законитости.

Др Борислав Т. Благојевић

РЕЗЮМЕ

Революционный характер права социалистических государств

Великая Октябрьская революция во многом помогла постижению и воплощению в действительность революционного характера права социалистического государства, а победа и построение социализма в ряде других государств обогатили сокровищницу социалистической мысли и подсказали новые решения, подтверждающие и доказывающие революционный характер социалистического права. Опыт говорит, что пути построения социализма не являются стандартными и что они различаются между собой в соответствии с условиями своего развития в каждой отдельно взятой стране.

Порядок и формы революционных перемен не являются одинаковыми во всех государствах, но все они приходят к одному общему главному результату: свержению власти одного класса и перехода власти к другому классу, сопровождающемуся структурными переменами в производственных отношениях. В отношении права, социалистическое государство приняло революционное решение, в результате которого новое право избрало путь, отличный от права старого государства.

Основной революционной чертой права социалистического государства является принцип социалистической демократии, при котором до своего выражения право трудящихся непосредственно участвовать в создании права и правовой системы, чем одновременно происходит и подлинное обобществление социалистического права.

Революционная характеристика социалистического права выражается также и в том, что оно вносит коренные изменения в правоотношения в социалистическом обществе, вследствие чего и содержание правовых норм становится в значительной степени новым.

Революционный характер социалистического права является нерушимым явлением, выражающимся не только в указанных, но и во многих других областях. Из них следует особо подчеркнуть революционную законность, т. е. революционный характер права социалистического государства в области толкования и применения правовых норм.

SUMMARY

The Revolutionary Character of the Law of the Socialist State

The great October Revolution made a valuable contribution to the concept and materialization of the revolutionary character of socialist law. The experiences show that roads of building socialism are not standard and that they differ according to the conditions in every single state.

Ways and forms of the revolutionary changes are not the same in all the states, but they have an essential common result: overthrowing of power of one class and taking over of power by the other, accompanied by structural changes in the relations of production. With respect to law, the socialist state has accepted the solution expressing revolutionary character, that is reflected in the interruption of the continuity of the new law with the law of the former state.

The essential revolutionary characteristic of the law of a socialist state is founded on the principle of socialist democracy and is reflected in the right of working people to directly participate in the building of law and legal system, performing at the same time the real socialization of the socialist law.

The revolutionary characteristic of the socialist law is also reflected in the fact that this law introduces significant novelties in the legal relationships in the socialist society, and consequently the content of legal norms becomes new to a great extent.

The revolutionary character of the socialist law is a lasting phenomenon expressed not only in the mentioned directions, but in many others, of which the revolutionary rule of law, i.e. revolutionary character of the law of socialist state in the field of interpretation and application of legal norms.

RÉSUMÉ

Le caractère révolutionnaire du droit de l'état socialiste

La Grande Révolution d'Octobre a apporté une contribution précieuse à la conception et à la réalisation du caractère révolutionnaire du droit de l'État socialiste, et la victoire et l'édification du socialisme dans une série d'autres États ont enrichi le trésor de la pensée socialiste et elles ont donné de nouvelles solutions qui sont à l'avantage et qui prouvent le caractère révolutionnaire du droit socialiste. L'expérience acquise fait ressortir que les voies de l'édification du socialisme ne sont pas standardisées et qu'elles diffèrent conformément aux conditions dans chaque État particulier.

Les procédés et les formes des changements révolutionnaires ne sont pas les mêmes dans tous les États, mais ils ont un résultat essentiel commun, à savoir: le renversement du pouvoir d'une classe et la prise du pouvoir de la part d'une autre classe, suivie de changements structuraux dans les rapports de production. Par rapport au droit, l'État socialiste a adopté les solutions qui expriment le caractère révolutionnaire, qui se manifeste dans la rupture de continuité du nouveau droit avec le droit de l'ancien État.

La caractéristique révolutionnaire essentielle du droit de l'État socialiste repose sur le principe de la démocratie socialiste et elle se reflète dans

le droit des hommes travailleurs de participer directement dans l'édification du droit et du système juridique, et de ce fait elle réalise en même temps la socialisation concrète du droit socialiste.

La caractéristique révolutionnaire du droit socialiste se reflète aussi dans le fait que le droit introduit des nouveautés importantes dans les rapports juridiques dans la société socialiste, d'où il s'ensuit que le contenu des normes juridiques devient nouveau dans une large mesure.

La caractéristique révolutionnaire du droit socialiste est un phénomène durable qui se manifeste non seulement dans les sens mentionnés, mais aussi dans bied d'autres sens, parmi lesquels il faut tout particulièrement souligner la légalité révolutionnaire, c'est à dire le caractère révolutionnaire du droit de l'Etat socialiste dans le domaine de l'interprétation et de l'application des normes juridiques.